

# ZADANIA SPOŁECZNE

pod redakcją  
Zdzisława Pisz



Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej  
im. Oskara Langego we Wrocławiu



## **Autorzy poszczególnych rozdziałów**

Krystyna Gilga – 6

Aleksandra Helbich – 2

Olga Kowalczyk – 8

Adam Kubów – 10

Danuta Kucharzyk-Płachciak – 4.7.5; 15

Anna Niewiadomska – 7; 9.1-9.3, 9.5

Marian Oczachowski – 14

Zdzisław Pisz – 3; 13; 16

Katarzyna Sipurzyńska-Rudnicka – 4.1-4.7.4; 5

Michał Soroka – 12

Monika Stańczyszyn – 9.4

Wiesław Wątroba – 1

Jerzy Warwa – 11

# **ZADANIA SPOŁECZNE**

**pod redakcją  
Zdzisława Pisz**

**Wydanie 3 zmienione**

**Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej  
Im. Oskara Langego we Wrocławiu  
Wrocław 2002**



Recenzenci wydania pierwszego

*Jan Danecki, Robert Rauziński*

Redakcja wydawnicza

*Anna Grzybowska*

Redakcja techniczna

*Barbara Łopusiewicz*

Korekta

*Barbara Cibis*



Skład i łamanie

*Małgorzata Czupryńska*

Projekt okładki

*Beata Dębska*

Kopiowanie i powielanie w jakiegokolwiek formie  
wymaga pisemnej zgody Wydawcy

© Copyright by Wydawnictwo Akademii Ekonomicznej we Wrocławiu  
Wrocław 1996

ISBN 83-7011-587-X

Druk i oprawa: Zakład Graficzny AE we Wrocławiu. Zam. 476/2002

# Spis treści

Przedmowa	11
<b>1. Przeobrażenia strukturalne społeczeństwa polskiego po roku 1989</b>	<b>13</b>
1.1. Wielowymiarowa analiza struktury społecznej	13
1.2. Diagnoza struktury społecznej przed rokiem 1989	18
1.3. Ocena stopnia zmian zachodzących w okresie przejściowym	20
1.4. Zmiany w strukturze zawodowej	27
1.5. Zmiany w strukturze zarobków	29
1.6. Zmiany w pozycji materialnej ludności	30
1.7. Zmiany w strukturze wykształcenia	32
1.8. Zmiany stylu życia i pozycji statusowych	36
1.9. Rozwój <i>underclass</i>	40
1.10. Społeczne zagrożenia i zadania społeczne wynikające ze zmian strukturalnych	41
Literatura	45
<b>2. Poziom życia</b>	<b>47</b>
2.1. Podstawowe pojęcia	47
2.2. Metody badania poziomu i jakości życia	53
2.3. Minimum socjalne	63
2.4. Wybrane aspekty życia w liczbach	69
2.5. Zadania społeczne wynikające z pauperyzacji społeczeństwa	76
Literatura	77
<b>3. Nowy ustrój szkolny — szanse i zagrożenia realizacji zadań edukacyjnych</b>	<b>79</b>
3.1. Uwagi wstępne	79
3.2. Zadania polityczne kształcenia	81
3.3. Cele gospodarcze	85
3.4. Aspekty społeczne zadań edukacyjnych	101
3.5. Warunki realizacji zadań edukacyjnych	108
Literatura	113
<b>4. Polityka zatrudnienia wobec problemu bezrobocia</b>	<b>115</b>
4.1. Pojęcie i zakres polityki zatrudnienia	115

4.2. Zatrudnienie i jego funkcje .....	117
4.3. Cele polityki zatrudnienia .....	118
4.4. Istota, rodzaje i skutki bezrobocia .....	121
4.5. Rozmiary, cechy i przyczyny bezrobocia w Polsce .....	127
4.6. Instrumenty i kierunki działań polityki zatrudnienia w walce z bezrobociem .....	131
4.7. Przeciwdziałanie bezrobociu w Polsce .....	137
4.7.1. Uwarunkowania prawne polityki państwa na rynku pracy	137
4.7.2. Służby zatrudnienia i ich zadania .....	140
4.7.3. Fundusz Pracy .....	146
4.7.4. Zakres aktywnych i pasywnych działań państwa na rynku pracy .....	148
4.7.5. Poradnictwo zawodowe jako instrument walki z bezrobociem .....	160
Literatura .....	167
<b>5. Zmiany w kształceniu zawodowym jako czynnik przeciwdziałania bezrobociu wśród absolwentów szkół ponadpodstawowych .....</b>	<b>170</b>
5.1. Kształcenie zawodowe a gospodarka, rynek pracy i bezrobocie. Podstawowe pojęcia i relacje .....	170
5.2. Bezrobocie wśród absolwentów szkół ponadpodstawowych – diagnoza problemu .....	176
5.2.1. Wprowadzenie .....	176
5.2.2. Pojęcie bezrobotnego absolwenta .....	178
5.2.3. Rozmiary, cechy i skutki bezrobocia wśród absolwentów	179
5.2.4. Przyczyny bezrobocia wśród absolwentów .....	186
5.3. Ocena dotychczasowego systemu kształcenia zawodowego ..	192
5.4. Kształcenie zawodowe w warunkach gospodarki rynkowej. Determinanty zmian .....	200
5.5. Reforma kształcenia zawodowego .....	205
Literatura .....	213
<b>6. System ubezpieczeń społecznych .....</b>	<b>216</b>
6.1. Idea ubezpieczeń społecznych .....	216
6.2. Przyczyny kryzysu w ubezpieczeniach społecznych .....	219
6.3. System ubezpieczeń społecznych w Polsce .....	223
6.4. Otwarte fundusze emerytalne .....	229
6.5. Pracownicze programy emerytalne .....	233
6.6. Świadczenia Zakładu Ubezpieczeń Społecznych .....	234
Literatura .....	238

<b>7. Ochrona zdrowia — przesłanki, kierunki, zagrożenia</b> .....	<b>239</b>
7.1. Wprowadzenie .....	239
(7.2.) Przesłanki zmian w ochronie zdrowia .....	240
7.3. Zmiany w systemie ochrony zdrowia przed wejściem w życie powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego .....	245
(7.4.) Podstawowe zasady ustrojowe powszechnego ubezpieczenia zdrowotnego .....	250
(7.5.) Nowe rozwiązania organizacyjno-finansowe w systemie ochrony zdrowia .....	254
(7.6.) Zmiany w ochronie zdrowia — pozytywne skutki, najważniejsze problemy i zagrożenia .....	264
Literatura .....	267
<b>8. Rehabilitacja osób niepełnosprawnych</b> .....	<b>270</b>
8.1. Podstawowe pojęcia w zakresie rehabilitacji i niepełnosprawności	270
8.2. Sytuacja społeczno-ekonomiczna niepełnosprawnych. Analiza statystyczna .....	276
8.2.1. Cechy demograficzne niepełnosprawnych .....	276
8.2.2. Orzekanie o inwalidztwie i niepełnosprawności .....	279
8.2.3. Przyczyny niepełnosprawności i schorzeń osób prawnie niepełnosprawnych .....	280
8.2.4. Wykształcenie osób niepełnosprawnych .....	282
8.2.5. Aktywność zawodowa niepełnosprawnych .....	284
8.2.6. Bezrobocie wśród niepełnosprawnych .....	287
8.2.7. Sytuacja bytowa gospodarstw domowych z osobą niepełnosprawną .....	291
Literatura .....	294
<b>9. Instytucja pomocy społecznej w walce z ubóstwem i marginalizacją społeczną</b> .....	<b>295</b>
9.1. Zasięg ubóstwa i marginalizacji społecznej .....	295
9.2. Nowy kształt pomocy społecznej — zmiany zasad organizacji i funkcjonowania .....	303
9.3. Zmiany w pomocy środowiskowej .....	310
9.4. Rozwój pomocy instytucjonalnej .....	317
9.5. Kilka uwag w sprawie dalszych zmian w systemie pomocy społecznej .....	325
Literatura .....	329

<b>10. Infrastruktura społeczna jako narzędzie rozwiązywania zadań społecznych</b> .....	<b>331</b>
10.1. Infrastruktura społeczna w kształtowaniu kapitału ludzkiego	331
10.2. Nowe zadania infrastruktury społecznej .....	334
10.3. Nakłady na infrastrukturę społeczną i jej zasoby .....	336
10.4. Prywatyzacja jako element zmian systemowych .....	341
10.5. Odpłatność w sferze infrastruktury społecznej .....	349
10.6. Zmiany w zarządzaniu infrastrukturą społeczną .....	353
10.7. Dylematy wyboru kierunku reform w sferze infrastruktury społecznej .....	358
10.8. Zasady przestrzennego rozmieszczania infrastruktury społecznej .....	362
Literatura .....	365
<b>11. Sytuacja mieszkaniowa i społeczne aspekty polityki mieszkaniowej w Polsce</b> .....	<b>369</b>
11.1. Mieszkanie i jego funkcje społeczne .....	369
11.2. Polityka mieszkaniowa jako ważny segment polityki społecznej .....	371
11.3. Sytuacja mieszkaniowa Polski w ujęciu historycznym ....	372
11.4. Problemy i zadania polityki mieszkaniowej w warunkach gospodarki rynkowej .....	378
11.5. Instrumenty polityki mieszkaniowej .....	384
11.5.1. Czynsze, ich społeczna rola i rodzaje .....	384
11.5.2. Dodatki mieszkaniowe .....	385
11.5.3. System finansowania budownictwa mieszkaniowego .	386
11.5.4. Mechanizmy wspierające remonty budynków i ich modernizację .....	388
11.6. Ocena obecnej sytuacji mieszkaniowej w Polsce .....	390
Literatura .....	392
<b>12. System społeczny przedsiębiorstwa</b> .....	<b>394</b>
12.1. Przedsiębiorstwo jako wielość systemów .....	394
12.2. Pojęcie systemu społecznego przedsiębiorstwa .....	395
12.3. Właściwości systemu społecznego .....	398
12.4. Funkcje systemu społecznego .....	400
12.5. Organizacja formalna i nieformalna systemu społecznego .	400
12.6. Elementy organizacji przedsiębiorstwa .....	402
Literatura .....	403



<b>13. Zadania społeczne przedsiębiorstwa w nowych warunkach ekonomiczno-społecznych</b> .....	<b>404</b>
13.1. Wprowadzenie .....	404
13.2. Funkcje pozaprodukcyjne w przedsiębiorstwach socjalistycznych .....	406
13.3. Zadania społeczne przedsiębiorstw w okresie transformacji .....	410
13.4. Zbiorowe stosunki pracy (stosunki przemysłowe) .....	415
13.5. Działalność socjalno-bytowa .....	419
13.6. Humanizacja pracy .....	425
13.7. Partycypacja pracownicza .....	428
Literatura .....	432
<b>14. Ochrona i bezpieczeństwo pracy</b> .....	<b>434</b>
14.1. Zakres pojęciowy ochrony pracy .....	434
14.2. Efektywność działań w przebudowie systemu ochrony pracy w Polsce .....	442
14.3. Zatrudnienie w warunkach zagrożenia dla zdrowia i ich skutki społeczno-ekonomiczne .....	448
14.4. System ochrony pracy — propozycje rozwiązań .....	462
Literatura .....	465
<b>15. Problemy patologii społecznej — diagnoza stanu</b> .....	<b>467</b>
15.1. Wprowadzenie .....	467
15.2. Przestępczość .....	469
15.3. Samoniszczenie .....	471
15.3.1. Pijaństwo i alkoholizm .....	471
15.3.2. Narkomania .....	473
15.3.3. Samobójstwa .....	475
15.3.4. Prostytucja .....	477
15.4. Patologia życia rodzinnego .....	479
15.4.1. Rozpad rodziny .....	480
15.4.2. Sieroctwo społeczne .....	482
15.4.3. Przestępstwa przeciwko rodzinie .....	483
15.4.4. Kaziroddstwo .....	485
15.5. Patologia działania instytucji .....	487
Literatura .....	488
<b>16. Rozwój samorządności</b> .....	<b>490</b>
Literatura .....	498

## Przedmowa

Po ponaddziesięcioletnim okresie przekształceń systemowych wiedza na temat jego politycznych, ekonomicznych i społecznych następstw stała się udziałem wszystkich grup społecznych. Na ogół doświadczeń składają się fakty i zjawiska oceniane pozytywnie oraz takie, które wywołują niezadowolone, napięcia i konflikty społeczne. Czy ogół negatywnych reakcji na dotychczasowe rezultaty zmiany systemowej można usprawiedliwić? Czy można je uznać za naturalny, w większości przewidywany i mieszczący się w regułach „niewdzięcznego społeczeństwa”<sup>1</sup> koszt przedsięwzięcia, jakim była do tej pory i pozostaje nadal transformacja systemowa? Czy też w dużej mierze koszt ten, postrzegany przez wiele grup jako nadmierny, jest rezultatem złego przygotowania programu reform, nietrafnie wyznaczonych zakresów podmiotowego i przedmiotowego i może zbyt dużego tempa dokonywanych zmian, powodującego nadmierną dezorganizację społeczną? Rozstrzygnięcie wszystkich dylematów związanych z procesem transformacji systemowej nie było, nie jest i nie będzie w przyszłości zadaniem łatwym.

Po dotychczasowym okresie przekształceń systemowych z jednej strony istnieje potrzeba bilansu dokonań, z drugiej zaś — konieczność określenia programu kontynuacji zmian, uwzględniającego ogół doświadczeń zgromadzonych w procesie transformacji systemowej. Chodzi o zmiany, które odpowiadają oczekiwaniom i uznawane są za pożądane, oraz o następstwa, postrzegane jako zwiększające koszty reform, opóźniające rozwój gospodarczy i postęp społeczny.

Po wielu latach przekształceń widać już o wiele wyraźniej niż na początku procesu zmian, że wzajemne relacje między polityką, gospodarką oraz kulturą społeczną mogą zarówno stymulować rozwój całego systemu społecznego, jak też go ograniczać. Proces zmiany systemowej powiązania te musi uwzględniać. Owe współzależności stanowią, a przynajmniej powinny, stałe założenie przy określeniu programu dalszych zmian.

O związkach tych muszą pamiętać zarówno podmioty decydujące o treści programów reform, jak też społeczeństwo, oczekujące na rozwiązanie wielu istniejących w naszym kraju kwestii społecznych.

---

<sup>1</sup> J. Czapiński: *Niewdzięczne społeczeństwo*. „Wiedza i Życie” 1997 nr 8.

Trzecie wydanie *Zadań społecznych*, podobnie jak i poprzednie, zostało przygotowane z myślą o studentach uczelni ekonomicznych.

Absolwenci studiów ekonomicznych stanowią zbiorowość, spośród której rekrutować się będą w większości kadry kierownicze w wielu obszarach działalności. Znajomość ekonomicznych determinant rozwiązań w sferze społecznej oraz społecznych ograniczeń rozwiązań ekonomicznych ułatwi im z pewnością wypełnianie funkcji kierowniczych i rozwiązywanie problemów związanych z poszukiwaniem optymalnych decyzji.

W przygotowanym, zmienionym wydaniu podręcznika wszyscy Autorzy starali się zaktualizować dane statystyczne ilustrujące analizowane w pracy zjawiska i procesy społeczne. Zróżnicowana dostępność danych nie pozwoliła jednak zachować pełnej jednolitości w tym względzie. W tym wydaniu starano się także uwzględnić wszystkie zmiany instytucjonalne, określające sposoby wykonywania zadań społecznych, jak też określające ich zakres przedmiotowy oraz podmiotowy.

Uzupełnieniu uległ także zakres przedmiotowy treści. Pojawiły się nowe rozdziały, jak np. rozdz. 7 — „Ochrona zdrowia — przesłanki, kierunki, zagrożenia”, rozdz. 11 — „Sytuacja mieszkaniowa i społeczne aspekty polityki mieszkaniowej” oraz rozdz. 16 — „Rozwój samorządności”. Do samodzielnego rozdziału (12) „dorosły” też zagadnienia dotyczące systemu społecznego przedsiębiorstwa (dawniej podpunkt 1.6). Wśród najważniejszych zmian należy wskazać także nowe, odmienne od poprzedniego ujęcie problemów edukacyjnych i zasygnalizować także odmienną strukturę nowego rozdziału na temat rozwoju samorządności. Gromadzące się doświadczenia w tej dziedzinie pozwolą w przyszłości rozbudować ten rozdział w sposób ilustrujący zróżnicowanie przestrzenne kraju ze względu na istniejącą w regionach sytuację społeczną.

Autorzy poszczególnych tekstów starali się uwzględnić uwagi kierowane do nich bezpośrednio oraz zawarte w recenzji sporządzonej przez prof. Kazimierza W. Frieske (zamieszczonej w „Polityce Społecznej”). Za wszystkie rady i uwagi pragniemy serdecznie podziękować. Nie wszystkie można było uwzględnić, nie burząc ogólnej konstrukcji opracowania, uzasadniającej wydanie go pod tym samym tytułem, jako wydanie trzecie zmienione.